

# ВЕЩИТЕ И ПЪТЕШЕСТВЕНИКЪТ. ФУНКЦИИ И РЕПРЕЗЕНТАЦИИ

*Мария Русева*

*Софийски университет „Св. Климент Охридски“  
(България)*

OBJECTS AND THE TRAVELLER. FUNCTIONS  
AND REPRESENTATIONS

*Maria Ruseva*

*Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)*

*Author ID (SCOPUS):58958608000*

*Researcher ID (Web of Science):AAM-4625-2021*

*ORCID ID:0000-0003-4408-1247*

*E-mail: m\_ruseva@slav.uni-sofia.bg*

**Abstract:** The paper focuses on the presence and the possible interpretations of the objects in the travelling discourse within Bulgarian interwar literary texts. The accents proposed in this article aim to shed light on the semantic potential of the object, in order to exceed its daily static functions and to fit in the categories of dynamic experience and energetic lifestyle of the Bulgarian traveller from 1920s and 1930s.

**Keywords:** objects, travelling, Bulgarian interwar literature, 1920s, 1930s.

**Резюме:** Настоящата статия се фокусира върху възможните посоки при интерпретирането на вещния свят в дискурса на пътуването в някои художествени произведения от българската литература между двете световни войни. Предложените акценти целят да хвърлят светлина върху семантичния потенциал на

вещта да надскочи своето предметно ежедневно битие и да се впише в категориите на динамичния опит и енергиен заряд на българския пътешественик от 20-те и 30-те години на XX век.

**Ключови думи:** вещи, пътуване, българска междувоенна литература, 20-те и 30-те години на XX век.

Личният ценностен свят на индивида може да бъде изобразен посредством вещите и тяхното пространствено ситуиране. Ако в дома/къщата вещите оформят жизнената всекидневност на човешкото битие, издават вкусовете предпочитания за интериор, декорация, стил и мебелировка, то по време на път вещите придобиват не по-малък идентификационен потенциал. Преносимите вещи – куфарът, шапката, пътното наметало – издават *занятието* на пътника; в своята презентативна функция те дефинират човека като пътешественик.

За пътуващия човек от времето между двете световни войни опитът в чуждото пространство включва както дългоочакваната среща с Другия, носител на чуждестранна култура, така и опитът с непознати, разнообразни форми на атрактивни забележителности и преживявания. Възможен подстъп към различните интерпретации на пътешестването се явява надникването във вещното пространство – от една страна, личният „арсенал“ на притежаваните от пътешественика вещи, а от друга страна, видените/непритежавани вещи, които съграждат и допълват пъстротата на чуждия свят. В тази перспектива на разсъждения вещта ще интригува не като самоцелна наличност или статичен очевиден описвател на пътешествия, а доколкото нейното присъствие влиза в отношения и релации между пътешественика и наблюдавания свят.

В дискурса на модерното живеене Жан Бодрияр разглежда предметите откъм възможността за тяхната обективна или субективна систематизация. На първо

място, модерните предмети са освободени в своята практическа роля и предназначение (Бодрияр 2003: 22 – 69). Предметите влизат в знакова система, наречена обкръжаваща среда, която се гради върху концепцията за функционалност – предметът се осъществява във връзката си с реалния свят и човешките потребности (Бодрияр 2003: 22 – 69). На второ място, Бодрияр се спира върху предметите откъм тяхната нефункционалност и придобит субективен статут – те се абстрахират от своята употреба и се осмислят през „дълбоката връзка със субекта“ (Бодрияр 2003: 77 – 90). В контекста на този двойствен смисъл, настоящият текст ще направи опит да щрихира – без претенцията за прецизност и изчерпателност на обобщенията – образите на някои преносими вещи и характерни предмети, в които се оглежда разностранният и индивидуален опит на модерния човек в динамиката на пътуването през 20-те и 30-те години на XX век.

### **Личната вещь или предметите, придружаващи пътуването**

В първата част ще съсредоточим вниманието върху притежаваните от пътуващия човек лични вещи – пътното облекло, куфара, шапката, обувките и др. Подобно на личните документи и паспорта, собствените вещи могат да се мислят като част от идентичността на пътешественика, устойчив компонент от неговия вътрешен свят. Личните вещи Морис Халбвакс определя като „мълчаливо неподвижно общество, чуждо на възмущенията и промените в настроението, което ни създава чувство на ред и спокойствие“ (Халбвакс 1996: 147). Материалните предмети създават усещане за постоянство и стабилност, а в динамиката на чуждото пространство оскъдните лични вещи, взети от дома,

задават връзката с родното. На свой ред, придобитите по време на път вещи разширяват границите на познатите пространства, засилват усещането за гостоприемство в широките рамки на необятния свят.

Българинът през 20-те и 30-те години на XX век вече е синхронизирал своето време със западноевропейските часовници, а порядките за елегантен и спретен външен вид битуват в първокласните софийски магазини в центъра на столицата. Преди да замине за Англия през лятото на 1931 г., героят на Асен Христофоров от книгата „Скици из Лондон“ (1945) е закупил от ул. „Леге“ чисто нов тренчкот по „последна дума на модата“ (Христофоров 1945: 118). И ако за Алековия герой Бай Ганьо от края на XIX век намятането с белгийска мантия се интерпретира като акт на преобличане, под който прозират ориенталските нрави на следосвобожденското време, няколко десетилетия по-късно модерният пътешественик потегля с увереността и самочувствието за обноски на европеец, които кореспондират с неговото светско облекло – тренчкот с каскет, бомбе или цилиндър.

Пътешественикът между двете световни войни заявява себе си през мечтата да бъде откривател космополит. Закупените в чужбина грехи и куфар се превръщат в „ловни трофеи“, презентиращи „покорените“ от пътника места. Подобна интерпретация се открива в „Пътуване“ на Богомил Райнов: „панталон, направен във Шанхай... / Обуца, купени в Сидней... / от Стокхолм куфарът е май – / а фракът – от Бродуей...“ (Райнов 1941: 125). Всяка част от облеклото може да се тълкува като греха-разказ за индивидуалното преживяване, което субектът пази в спомените си за съответния град. Начинът на сдобиване с една вещь, детайлите около нейната употреба, пренасяне и опазване по време на път, могат да бъдат ключ към необикновени истории за чуждата култура. Интернационалното об-

лекло също така маркира не просто конкретни посетенни места, но и личния опит с четирите географски посоки на света. Шанхай, Сидни, Стокхолм и Бродуей в Ню Йорк презентират разширяването на субективния мироглед през натрупаните впечатления не само в европейския, но и още в американския, азиатския и австралийския континент. Пътнуващият човек се стреми да надскочи границите на националното и да постигне титлата „гражданин на света“ (по известната формулировка на Диоген): „Незнаен гражданин, отечество – Земята!“ (Райнов 1941: 125).

Странстването из различните точки на света получава индивидуални реализации, които видът и описанието на личните вещи издават. В различните литературни произведения, посветени на пътуването от 20-те и 30-те години, пътната чанта получава определения от „люксовия куфар“ (Б. Райнов, „Пътуване“), през „орфанния куфар“ (М. Вълев, „Ферма в Сертон“), до „скитническата торба“ (Б. Шивачев, „Писма от Южна Америка“). Притежаваните предмети, казва Халбвакс, „позволяват да предусетим към кой вид или социална категория принадлежат хората“ (Халбвакс 1996: 148). Куфарът на туриста и торбата на скитника предпоставят два различни типа пътешестване, при които социалният статус повлиява върху перспективата, от която човекът гледа на света, но остава на второ място пред порива за пътешестване и копнежа за опознаване на далечни места. Тази особеност бива открита в „Писма от Южна Америка“ (1932) на писателя Борис Шивачев, чийто герой, непритежаващ пътнически куфар и чекова книжка, поема по своето ентусиазирано пътешествие с торбата на скитника (Шивачев 1932: 16 – 17).

Независимо обаче от типа на куфара, за целите на пътешестването водеща остава неговата чисто преносима/транспортна функция. Куфарът следва да опази и съхрани притежаваните вещи по време на път, да

бъде минимумът от лично пространство, от което човек се нуждае. И ако за героя на Алеко Константинов Бай Ганьо дасагите са зорко опазвана от чуждия поглед собствена вещ, за пътешественика от времето между войните преминаването на граници и чуждестранни гари отнема привилегированото интимно поле на багажа, подчинява в законите и правилата на публичния транспорт. В очите на чужденеца куфарът може да бъде съмнителен и опасен, всеки опит за укриване на съдържането предизвиква смут. В книгата на Любимил Стоянов „Съвременна Европа“ (1936) бива предадена щателната проверка на граничния пункт:

[...] преглеждат багажа ни, парите и документите, да не би някой да е изнесъл куфар с банкноти или някоя домо-расла избухлива ценност, специален балкански продукт. Изобщо на всички граници днес пътниците се третираат досущ като тъмни личности и шпиони, контрабандисти на валута или на идеи. (Стоянов 1936: 5)

За друг пътешественик, героят на Гьончо Белев от „За маслинено то клонче в Париж“ (1939), регулярните проверки по време на път се превръщат в невъзмутим навик: „Вече уцракан в пътуването, аз механически показвам на едни билета, на други паспорта и, без да губя време, свалям от лапицата куфара, отварям ловко капак и като амбулантен търговец показвам вещите си“ (Белев 1939: 20).

Не на последно място, пътническият куфар се превръща в знакова вещ за осъществяваните пътувания. За героинята на Ана Каменова от книгата „С Мариела на път“ (1935) всеки надпис по куфара е „една малка грамофонна плоча, която пее песента на своя град“ (Каменова 1935: 3). Залепените по куфара етикети и надписи с названията на хотели и чуждестранни градове се об-

вързват органично с емоцията от пътуването и спомена за видяното.

Както вече бе упоменато, вещите могат да съдействат за приспособяването на пътника към променливите условия на непознатия свят. В стихотворението на Лъчезар Станчев „Симплонският тунел“ от книгата „Земя под слънце“ (1939) подобен въздействен ефект постигат запазените от субекта цветя при заминаването му за Западна Европа: „С трепет вземам от дрехата стара/ да подгхвам цветята увехнали./ Те ме лъхат със гръх на утеха/ и ми спомнят софийската гара.“ (Станчев 1939: 33). Кризисното усещане при прекосяването 19-километровия тунел между Швейцария и Италия бива овладяно посредством светлия спомен, запечатан в изсъхналото цвете.

Следва да се отбележи, че личните вещи на пътешественика или придобитите такива по време на път се заявяват на първо място посредством своята функционалност. На второ място, при тяхната употреба и изпълнение на предназначението, вещите добиват субективна функция, която обвързва спомените на човека с конкретното пътуване. Вещта се разполага в деликатните отношения между своето и чуждото, при осъществяването на които както личната вещь, така и чуждите предмети ще възприемат специфичен ценостен статут.

### **Чуждата вещь или предметите, удивляващи пътешественика**

През 20-те и 30-те години на XX век пътешественикът обикаля атрактивните пространства на чуждестранния вещен свят. Встрани от предметите с чисто практическа или информативна функция (като пътната карта и пътеводителя), пътуващият чо-

век се сблъсква с различни типове и категории вещи, например характерни културни експонати с музейна функция, специфични стоки с търговска цел и др. Във втората част на настоящия текст ще фокусираме вниманието върху онези предмети, които удивляват погледа на пътешественика. Тук обаче няма да става въпрос за сувенирната вещь, която бива закупена за спомен, а за чуждата, непритежавана вещь, която влиза в специфични отношения с обкръжаващата я среда.

Множеството музеи в Европа, Азия и Америка предлагат богато разнообразие от оригинални исторически, природни, архитектурни и етнографски колекции на предмети, характерни за съответната страна. Сбирките от културни артефакти извикват неподправен интерес, но в същото време поставят туриста в обективна невъзможност да обходи и види всичко изложено. Предвид същото това разнообразие, Кирил Кръстев в книгата „Последният Париж“ (1940) изтъква специфичната умора от музеите, при която „нито ти се върви, нито ти се гледа“ (Кръстев 1940: 73). И ако човек иска да види всичко, казва Кръстев, „той наистина се разболява от един страшен „музейт“ (нак там). Умората от трескавата обиколка на музеи потвърждава още веднъж непоколебимия стремеж на модерния пътешественик за скоростно опознаване на световните културни пространства.

За разлика от музейната експозиция, която изисква предварително начертан план за обхождане и разглеждане, модерните изцяло стоки по витрините на магазините се изпречват на пътя на човека без усилие. Търговската вещь, подобно на музейната, впечатлява с грижата при подредбата за нейното презентиране. Но ако музейната вещь проговаря за отминали събития и истории, търговската вещь принадлежи на модерния индустриален свят и демонстрира актуалните тенденции в съвременния начин на живот.

Невидимата стъклена презграда позволява да се надникне в изложбения спектакъл на търговските вещи – шапки Борсалино, скъпи италиански платове и др. Витрините от Париж и Милано до Токио блеснат; витрината, по думите на пътешественика на Боян Болгар, е „гиздава като брилянтена огърлица на прозрачна женска шия“ (Болгар 1933: 13). За пътуващия човек в Япония подредбата на порцелановите предмети напомня не магазин, а „истинска изложба, наредена с вкус и естетика“ (Кутинчева 1942: 41). Витрината на магазина, може да се каже, формира собствена обкръжаваща среда (Бодрияр<sup>1</sup>), която едновременно задава топлина и дистанция към наблюдаващия поглед. Изложбата е възхитителна и примамлива по своя външен вид, но и още чужда, скъпа и непритежавана.

Като отделна система пред погледа на пътешественика се обособяват още пазарите на антикварни вещи – стари книги, ценности, оръжия и религиозни предмети. Особено внимание спечелва „пазарът на бълхите“ в Париж, който може да се определи като система на непривлекателните вещи. Пазарът, по описанието на Люdmил Стоянов, интригува като постоянна изложба на бедността, в която непотребната вещь придобива неочаквана пазарна стойност: „Един гвоздей или едно копче, едни износени гащи, една скъсана блуза, изцапана яка, пръстена пепелница, изгризана перогръжка, разръфан роман от Евгени Сю<sup>2</sup> – всичко се купува тук, защото може да се продаде“ (Стоянов 1936: 74). Както предпочитаните вещи, така и неприветливите предмети

<sup>1</sup> Според Жан Бодрияр: „Систематичното регулиране на топло и студено същност определя самата концепция за „обкръжаващата среда“, която винаги е едновременно топлина и дистанция“ (Бодрияр 2003: 48).

<sup>2</sup> Цитатът е по точното изписване на Люdmил Стоянов, има се предвид Йожен Сю.

придобиват разменна стойност на базата на различни културни и социални фактори, които интригуват околното на пътешественика като част от процеса на опознаване на чуждия свят.

Знаменателен е опитът на пътешественика от 20-те и 30-те години да надникне навсякъде, да обхожда с поглед всички видими и невидими пространства. Този стремеж за преодоляване на възможните граници провокира сетивните възприятия и възможностите на въображението. Показателен в това отношение се явява копнежът на героя на Боян Болгар от книгата „Парижки мозайки“ (1933) да се претвори в интериорна вещ, за да проникне по-добре в спецификата на френския живот и атмосфера: „В тоя час бих помечтал да стана креват на Салпетриерата, огледало във вертеп от Rue Blondel, Сена, да, Сена, врата в съдебната палата и какво ли не“ (Болгар 1933: 116). Статичната вещ е провидяна като привилегирован безмълвен свидетел на събитията от човешкия живот, които героят копнее да обхване и като „магически глобус да отразява вселената“ (Болгар 1933: 116). Пътешественическият опит се изживява като краткотраен, оскъден и недостатъчен, за да се улови и детайлизира характерното в живота на чуждестранното общество.

Любопитно е да се отбележи, че в разглежданите текстове масовата сувенирна вещ, непритежаваща практическа приложимост, а изобретена, за да бъде продукт на културното консуматорство, не се заявява като акцент при съграждането на пътешественическия междувоенен дискурс. Следва да се обобщи, че модерният човек не толкова купува предмети, които да складира за спомен след време, колкото предпочита да усвоява пространството *тук и сега* с поглед посредством видените функциониращи и принадлежащи на чуждата среда вещи. За разлика от изчистения до символ сувенирен предмет, личните пътни вещи и чуждес-

транни такива притежават семантичния потенциал да надскочат своето предметно ежедневно битие и да се впишат в категориите на динамичния опит и енергиен заряд на българския пътешественик от 20-те и 30-те години на XX век.

### Библиография

- Белев 1939:** Белев, Г. За масиленното клонче в Париж: впечатления. София: Българска книжнина, 1939.
- Бодрияр 2003:** Бодрияр, Ж. Системата на предметите, прев. Владимир Стойчев. София: Лик, 2003.
- Болгар 1933:** Болгар, Б. Парижки мозайки или Ние хората. София: Едисон, 1933.
- Каменова 1935:** Каменова, А. С Мариела на път. София: Едисон, 1935.
- Кръстев 1940:** Кръстев, К. Последният Париж. София: Хемус, 1940.
- Кутинчева 1942:** Кутинчева, Л. Япония. Стара Загора: Родина, 1942.
- Райнов 1941:** Райнов, Б. Стихотворения. София: Нов свят, 1941.
- Станчев 1939:** Станчев, Л. Земя под слънце. София: Иван Кюлюмджиев, 1939.
- Стойнов 1936:** Стойнов, Л. Съвременна Европа: Фашизъм; Култура; Антифашизъм: Дневник на едно пътуване до Париж по случай Междунар. конгрес на писателите за защита на културата. София: Братя Миладинови, 1936.
- Халбвакс 1996:** Халбвакс, М. Колективната памет, прев. Боряна Димитрова. София: Критика и хуманизъм, 1996.
- Христофоров 1945:** Христофоров, А. Скици из Лондон. София: Христо Г. Данов, 1945.
- Шивачев 1932:** Шивачев, Б. Писма от Южна Америка. София: Хемус, 1932.